

SYSTEMATICITY, INTEGRITY AND SELF-ORGANIZATION IN FINE ART
Assoc. Prof., Ph.D. Roumiana Pankova - National Academy of Art

The topic introduces us to an attempt for a systematic analysis of the process of perception of fine art and its applicability in border areas such as art therapy and art pedagogy. The stages of wholeness and self-organization are examined through the mental semantic profile of visual art analysis.

Keywords: static and dynamic forms in art, digital art, hybrid art, visual dialogue.

СИСТЕМНОСТ, ЦЯЛОСТНОСТ И САМООРГАНИЗАЦИЯ В
ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО
Доц.д-р Румяна Панкова - НХА

Темата ни въвежда в опит за системен анализ на процеса на възприемане на изобразителното изкуство и неговата приложност в гранични сфери като арттерапия и артпедагогика. Разгледани са етапите на цялостност и самоорганизация през психосемантичния профил на анализ на визуалното изкуство.

Ключови думи: статични и динамични форми в изкуството, дигитално изкуство, хибридно изкуство, визуален диалог.

1. Необходимост от изследване на системност и самоорганизация в изобразителното изкуство

Разбирането и познаването на изобразителното изкуство, както и опитите за самостоятелно творчество, не трябва да се разглеждат като присъщи на определена *елитарна* общност, включваща единствено *посветените*.

Силата на изкуството като цяло и на изобразителното изкуство в частност се състои в това, че оказва своето въздействие върху много хора, при това без значение дали имат, или не специална подготовка в областта на изкуствознанието.

Класическите произведения на Ренесанса са вдъхновявали редица поколения, провокирали са идеи за свобода, любов или мечти. Затова възниква и потребността от определяне на *механизъм*, чрез който да се осигури структуриран анализ на произведенията на визуалното изкуство. Да се открие друго *измерение* за зрителя *зад* визуалното изображение, да се *разпознае* онова, което творецът е загатнал или се опитал да предизвика в мислите ни. Сферата на визуалните изкуства включва както фокуса на изобразяване (зрителна аналогия), така и пластичния аспект (формата и

формообразуването). В този бинарен процес изкуството проектира референтни центрове (значими стойности за субекта). Тези референтни центрове в различна степен (индивидуално) се изграждат въз основа на нашия опит, познание и процеса на отразяване и преработване в нашата психика (механизма на рефлексивност).

Подобен *механизъм* за рефлексивно разбиране на изобразителното изкуство е мисловната техника на системния анализ. В статията не се разглежда конструктивният анализ на изящните и приложните изкуства; фокусът е насочен към психологическите процеси, които участват в системния анализ, независимо че се ползва понятийният речник на изобразителното изкуство.

Анализирайки произведението като система, изградена от своите подсистеми, зрителят може да установи онези зависимости, които съществуват между тези елементи, да се постарее на основата на завършеността или пък незавършеността на определено произведение да *съпреживее* идеята на автора, да се постави на негово място и дори да направи опит да *трансформира* този анализ в собствено изобразително творчество¹.

Дори когато този системен анализ е достатъчно отдалечен от това, което авторът *е искал да каже* с изображението, той е от значение за отделния зрител, тъй като подсилва изследователския интерес и насочва към емоционалната и когнитивна част на неговия интелект, към *прочита* на изобразителното изкуство и активизиране на творческите способности, които притежава всеки.

Системният анализ на изобразителното изкуство има приложен характер в интегрирани области като арттерапевтичната и артпедагогическата дейност. Изразява се в рефлексивното отражение и е част от медиацията между съзнанието на клиента или обучавания и обратната информация за терапевта или педагога, за процесите на усвояване и разбиране на творчеството на артиста.

Предложеният в настоящата статия анализ има информационен характер и не трябва да се приема като предварително определен инструмент за овладяване на системния анализ (възможни са различни мисловни способности: индуктивен, дедуктивен, метакогнитивен и др., чрез които да се изведе системният анализ).

По-същественото е да се насочи вниманието към задачите и възможностите на тази аналитичната интерпретация в изкуството².

¹ Crozier, W. R., Chapman, A. J. (eds.). *Cognitive Processes in the Perception of Art*. Elsevier, 1984.

² Bruter, C. (ed.). *Mathematics and Art: Mathematical Visualization in Art and Education*. Springer, 2002.

2. Системен подход към произведението на изобразителното изкуство

Системният подход към *фактите* на изобразителното изкуство изисква неговата дефинираност в качеството на принадлежащо към определена категория, стил и период. Предложените групи *традиционно, хибридно и цифрово изкуство* имат обобщен характер и също подлежат на прецизиране по видове и съдържание.

Съответно всеки от видовете може да има своите подвидове и жанрове:

- традиционното изкуство може да бъде плоскостно-пластично (фотография, живопис, графика) и пространствено-пластично (скулптура, релеф);

- хибридното изкуство е художествена лаборатория на концептуални програми за изследвания и експерименти, запазвайки някои от възможностите на традиционните форми на изобразително изкуство, допълнени от нови трансгранични проекти, които възникват в резултат на прилагането на съвременните цифрови технологии;

- цифровото/дигитално изкуство е *новата* медия (виртуално изкуство, интерактивно изкуство, компютърна графика и др.) със споделени творчески процеси и отворен код, включващ *статични и динамични* пространствени форми.

Всеки вид изкуство притежава своя структурна характеристика, която позволява по-голям диапазон или по ограничено представяне на идеите на авторите. В същото време осигурява на зрителя възможност да ги съпостави, да се концентрира върху съответната тема или да я сравни с други видове изкуства в зависимост от потребностите и интересите си.

Доминантно значение при системния анализ на избрания вид има форматът на *визуалния диалог*, характерен за всеки от изброените видове.

Визуалният диалог с традиционното изкуство като правило изисква по-профилирано задълбочаване (класически изведен анализ и съпоставяне) в детайла, определяне на системата от знаци, цветове и символи, които е използвал творецът.

При хибридното и цифровото изкуство водещо значение за възприятието има знаковостта – синтезът на композиционите елементи в обобщения смисъл и *ефектът на въздействие (психол. термин)*, които са инкорпорирани в творбата. Разбира се, този анализ има насочващ характер и във висока степен зависи от аперцепцията на всеки зрител и очакването за това, което той цели да намери при наблюдението на съответния визуален образ³.

³ Maier, M. W., Rehtin, E. *The Art of Systems Architecting*. 3rd Edition, Taylor & Francis Group, 2009.

3. Системност и цялостност в анализа на конкретно произведение на изкуството

Запознаването с едно цялостно произведение на изобразителното изкуство на системна основа се реализира чрез преминаването на няколко отделни етапа, добре известни на изкуствоведи и психолози, но невинаги достъпни и известни на по-широката аудитория, и сравнително рядко намират своето отражение в педагогическата практика. Затова ще спомена накратко етапите на системния анализ:

А) Всяко визуално произведение се разглежда като част от цялото, спрямо сферата на изобразителното изкуство и нейните участници: фасилитатори (художници, куратори, изкуствоведи, теоретици на изкуството), рецепиенти и *ситуационната* среда.

В този случай визуалният продукт се причислява към съответната категория, вид, жанр на изобразителното изкуство и *получава* присъщите системни характеристики.

Б) Цялостност на произведението на изобразителното изкуство.

Това е ключово свойство, на което следва да бъде отделено специално внимание.

Именно цялостността на изображението дава пълна представа за онази мисъл, която авторът е вложил във визуалната творба. Специално внимание следва да се обърне не просто на изолираността на определено изображение, а на необходимостта да се намери вътрешният и външният смислов *свят* на съответната творба.

За дедуктивния анализ има значение възприемането на цялото в пълнотата на неговите когнитивни (това, което се разпознава и съотнася към понятийния речник) и емоционални (съпреживяването при цялостното възприемане) елементи.

В) Определение на формата на творбата в качеството на *статична* или *динамична*.

Необходимо е да изберем моментът, в който зрителят ще определи дадено изображение като *статично* (т.е. възприемане на изображението такова, каквото е) или *динамично* (т.е. възможност да се трансформира, без да губи първоначалната си цялостност).

В зависимост от подхода една творба може да бъде възприемана и като статична, и като динамична. Търсенето на провокативност (поставяне на хипотези и изследването им) в подхода е ефективен начин за развитие на креативните способности на зрителя, тъй като го ангажира със собствена активност при рецепцията на

изображението. Подобен акцент имат тези подходи в арттерапията и артпедагогиката, където една от целите на изобразителните действия е свързана с *промяна* в гледната точка. Именно преминаването от статична към динамична проекция в конкретното произведение дава възможност за подобна пермутация.

Г) Анализ на отделните елементи на изображението.

Към категорията на основните елементи в системния анализ се отнасят следните показатели: композиция, перспектива, форма, светлосенки, тон и цвят. Нужно е тези основни точки да бъдат подложени на допълнителен психолингвистичен анализ с цел да се определят семантичните връзки и тяхното място в рамките на цялостната система на изображението и в работата на съответния автор. Тук е важно да се отбележи, че, от една страна, посочените елементи имат атавистична способност (например цветовете) априори да очертават линията на анализа и, от друга – да се синхронизират и адаптират в контекста на времето и мястото и да приемат *нов знаков* код за творбата. В посочения пример за цветовете психологическите процеси усещане, разбиране, рационално и ирационално мислене предполагат различна смислова доминантност в личностната интерпретация. Необходимо е да се проследи интерпретацията на основната мисъл, която зрителят *прочита* в съответното произведение.

Понякога особен акцент за системния анализ могат да бъдат и такива елементи, каквито са отделните *линии* или установяването на символните връзки между изображение и фон особено когато става дума за динамични изображения. Това включва формиране и развитие на пространственото мислене.

Подчертано значение в системния анализ има пластичният рефлекс на светлосенките (обем и положение в пространството) като свързващи елементи между отделните структури на изображението. Съвременните техники на изобразителното изкуство дават възможност за изключително богато използване на светлината в изображенията. В този случай доминиращ ракурс в анализа има емоционалното въздействие на това измерение върху цялостната перцепция на изображението.

Д) Структури и връзки между тях.

Структурите моделират *взаимоотношенията* между отделните елементи на изображението. Често интеракциите между структурите са онзи водещ момент, който определя цялостното въздействие на изображението. Такива свързващи елементи като светлосенките, динамиката на обектите, взаимодействието между фигурите и групите фигури и фона създават допълнителен психологически интерпретативен потенциал на съответното изображение.

Системният анализ изисква и задълбочен анализ на функциите на елементите и структурите в цялостната система на изображението.

Важно е зрителят да си отговори на въпросите: кои от елементите и/или структурите имат водещо значение за смисловото съдържание; кои от елементите допълват основната смисловата тема; кой от елементите или структурите носи основния емоционален *заряд* на съответната творба? Дори *опитите* за отговор от страна на зрителите (естествено, не съществува еднозначно въздействие на художествено произведението върху всички освен в *предварителна договореност*) предизвикват активизиране на познавателните процеси, заставят зрителят да се концентрира върху енергията на съответното произведение, а това само по себе си означава изпълнение на една от функциите на изкуството – да стимулира към *съпреживяване* на съдържанието на изображението⁴.

4. Анализ на организацията и самоорганизацията на системата

Системният анализ на изобразителното изкуство провокира зрителя не само да възприеме произведението в качеството на единна система, но и да си постави въпроса за начина, по който е била организирана.

На практика всяко произведение на изобразителното изкуство има определен *център*, около който се организират останалите елементи на системата.

Системният подход изисква зрителят да се опита да намери този *център*, да си представи онези мотиви, алгоритми и импулси, които са били в основата на тази организация на произведението в процеса на възприемане.

Подобни опити дават възможност визуалният обект на изкуството да *премине* през съзнанието на зрителя по начин, който да осигури *навлизане в процеса* на подготовката и реализирането му.

Този аспект на дейността относно системния анализ на произведенията на изобразителното изкуство често се изпуска, за да не се *навреди* на впечатлението от съответната визуална медия.

Заедно с това е изключително значим, тъй като включва основните когнитивни механизми, които помагат не само за пълноценното разбиране на изкуството, но и стимулират творческия процес в съзнанието на зрителя.

⁴ Eldridge, Richard. *An Introduction to the Philosophy of Art*. Cambridge University Press, 2003.

Системният анализ на произведенията на изобразителното изкуство все още очаква своето значително по-детайлно развитие.

В този визуално-аналитичен процес все по-активно следва да бъдат привлечени не само представителите на професионалните художествени кръгове, но и специалисти от други, в това число и *гранични* области, каквито са арттерапевтите и артпедагозите⁵.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Bruter, C. (ed.). *Mathematics and Art: Mathematical Visualization in Art and Education*. Springer, 2002.
2. Crozier, W. R., Chapman, A. J. (eds..) *Cognitive Processes in the Perception of Art*. Elsevier, 1984.
3. Eldridge, Richard. *An Introduction to the Philosophy of Art*. Cambridge University Press, 2003.
4. Lewis, Richard, Lewis, Susan I. *The Power of Art*. 2nd Edition, Thomson/Wadsworth, 2008.
5. Maier, M. W., Rechtin, E. *The Art of Systems Architecting*. 3rd Edition, Taylor & Francis Group, 2009.

⁵ Lewis, Richard, Lewis, Susan I. *The Power of Art*. 2nd Edition, Thomson/Wadsworth, 2008.